

HARRY G. FRANKFURT: *On Bullshit*. New Jersey: Princeton University Press, 2005
Göran Duus-Otterström

ALLA SOM SKRIVER böcker vet hur mycket vända den inledande meningen kan orsaka. Alla vill att den skall vara bra, gärna extraordinärt bra. Få lyckas. Harry G. Frankfurt, en illuster Princetonfilosof som lämnat viktiga bidrag inom framför allt viljefrihetsproblemet, tillhör otvivelaktigt dem som lyckats. Den första meningen i *On Bullshit* lyder: »One of the most salient features of our culture is that there is so much bullshit.» Och det är ju extraordinärt bra skrivet.

On Bullshit är en essä på blott 67 sidor, i vilken Frankfurt tar sig an en analys av »skitsnackets» anatomi. Essän har tidigare utgjort ett kapitel i Frankfurts bok *The Importance of What We Care About* (1988), men uppenbarligen har ämnesvalet bedömts vara brännande nog att förtjäna en separat nypublicering. Vad är det som utmärker det skitsnack och de skitsnackare som Frankfurt menar präglar vår kultur? Klart är, argumenterar Frankfurt, att skitsnack har att göra med en form av intellektuell lättja. Skitsnackaren är inte intresserad av hantverket. Skitsnackaren tar genvägar. Därmed säger han eller hon säkerligen ofta saker som inte stämmer. Men falskhet är inte nödvändigtvis en del av begreppet skitsnack, noterar Frankfurt. Skitsnackaren kan säga saker som är sanna – även om han eller hon gör det mer eller mindre av en tillfällighet – utan att för den sakens skull veta något om det han eller hon pratar om. (Här drar man sig till minnes Platons inflytelserika definition av kunskapsbegreppet i *Teai-*

tetos. Om kunskap består i att hysa sann och berättigad tro är det uppenbart att skitsnackaren inte har kunskap, eftersom skitsnackaren inte har goda skäl att påstå det han eller hon påstår.) Därmed gör Frankfurt en central distinktion mellan lögnaren och skitsnackaren. Lögnaren är inte ointresserad av sanningsvärdet i det som sägs. För att kunna ljuga måste man tvärtom vara mycket medveten om vad som är sant: om jag ljuger om någonting måste jag säga något som är falskt, eller i alla fall tro att jag gör det. Skitsnackaren utmärks däremot av ett *ointresse* inför sanningsvärdet i det som sägs. Det är därför skitsnackaren kan råka säga sanna saker utan att för den sakens skull upphöra att vara en skitsnackare.

Den centrala skillnaden mellan lögnaren och skitsnackaren är enligt Frankfurt den mellan processen och resultatet. Medan lögnen definieras av resultatet, definieras skitsnacket av processen. Lögnaren vill medvetet säga något som är falskt och det sagda måste därigenom vara i någon mening genomtänkt. Skitsnackaren är inte intresserad av sanningen och skitsnacket utmärks därmed av att det är en försåtlig och oansvarig process, som kan råka mynna ut i något som är sant (eller falskt). Frankfurt drar av detta slutsatsen att skitsnacket är farligare än lögnen, för lögnen bygger på antagandet att vi kan nå kunskap om världen och att saker kan vara sanna eller falska.

Att Frankfurt föredrar lögnen framför skitsnacket skvallrar lite, misstänker man, om vad som motiverade honom att skriva *On Bullshit*. Medan han nämner att skitsnack genomsyrar de flesta sfärerna av vårt samhälle – inte minst politiken

– har Frankfurt sannolikt udden riktad mot kollegor inom filosofin och andra akademiker. På bokens sista sidor försöker Frankfurt komma med en förklaring till varför skitsnacket sprider sig. Hans centrala tanke verkar vara att det är en intellektuell transformation som har skett: med en stigande skepsis gentemot vår förmåga att nå kunskap om världen följer ett stigande ointresse av att ens försöka. Det råder inget tvivel om att Frankfurt anser att mycket av skitsnacket i vår nuvarande värld har sina intellektuella rötter i det som lite slarvigt kallas postmodernism. Sett i detta ljus är *On Bullshit* den pensionerade professorns uppgörelse med vad han anser vara rationalitetens och sanningens fiender.

Som begreppsanalys är *On Bullshit* lysande. Ogenerat antar Frankfurt att begreppet skitsnack har en essentiell innebörd som kan klarläggas. Här är inte tal om att begreppet saknar en bestämd referens, och som exempel på en analys som inte ser studieobjektet som flytande och underkastat historiska processer – vilket är utgångspunkten för genealogin eller begreppshistoriken – är *On Bullshit* intressant. Framställningen präglas av stort skarpsinne och humor. Särskilt läsvärd är diskussionen om skillnaden mellan lögnen och skitsnacket. Det finns dock en punkt där Frankfurt analys är oklar och det är vilken betydelse man skall tillmäta avsikten att skitsnacka. Enligt Frankfurt definieras skitsnacket av ett ointresse för sanning. Skitsnackaren vill framstå som någon som har skäl för att säga det han eller hon säger trots att detta inte är fallet. Skitsnacket blir enligt denna analys något som i bästa fall kommer ur tanklöshet eller lättja och i värsta fall ur den medvetna viljan att vilseleda. Men då tycks vi inte längre kunna tala om *omedvetet* skitsnack, som i de tragiska fall när en person gör sitt bästa för att förmedla det han eller hon tror är sant men som i själva verket är

plågsamt falskt. Den samvetsgranna men dåliga forskaren uppfyller till exempel inte Frankfurts krav på en skitsnackare. Men inte heller är han eller hon en lögnare, för intentionen att säga något falskt saknas. Frågan vad den samvetsgranna men dåliga forskaren skall kallas förblir obesvarad eftersom det är oklart vilken ställning avsikten att skitsnacka skall tillmätas. Men nog kunde man i alla fall säga att systematiskt dålig men samvetsgrann forskning också är en kunskapens fiende, om än en mindre sådan än lögnen eller skitsnacket.

Slutligen, som en parentes, tvivlar man ibland på önskvärheten i att bekämpa skitsnack. Tvivlet väcks inte minst av den märkliga anekdot om Wittgenstein som Frankfurt diskuterar. På 1930-talet opererade Fania Pascal, en bekant till Wittgenstein, halsmandlarna. Under sin smärtfyllda konvalescens berättade hon för Wittgenstein att hon kände sig som en »överkörd hund». Wittgenstein uppges att reagerar med avsmak på detta, eftersom Pascal inte hade en aning – inte ens kunde ha en aning – om hur en överkörd hund känner sig. Frankfurt håller förstås med om att Wittgensteins rektion är absurd och att Pascals uttalande är oskyldigt värre, men Pascals uttalande får ändå tjäna som en illustration över skitsnack. Givet att Wittgenstein inte försökte skämta är hans reaktion i linje med skitsnacksbekämparens agenda: att tillrättavisa dem som påstår saker utan att ens vara intresserade av huruvida de är sanna eller falska. Att bekämpa skitsnacket, liksom lögnen, inom forskningen eller politiken är naturligtvis nödvändigt eller i alla fall önskvärt. Men på andra plan framstår det som mindre passande – ja, rent av hjärtlöst. Gud förbjude att man någon gång genomgick en operation i Wittgensteins närhet.

→

Göran Duus-Otterström